

Textual and Exegetical Notes to Nicholas de Lange, "Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah"

Author(s): Richard C. Steiner

Source: *The Jewish Quarterly Review*, Vol. 89, No. 1/2 (Jul. - Oct., 1998), pp. 155-169

Published by: University of Pennsylvania Press

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/1455293>

Accessed: 30-01-2019 20:28 UTC

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

University of Pennsylvania Press is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *The Jewish Quarterly Review*

TEXTUAL AND EXEGETICAL NOTES TO NICHOLAS DE LANGE, *GREEK JEWISH TEXTS FROM THE CAIRO GENIZAH*

RICHARD C. STEINER, Yeshiva University

Nicholas de Lange's *Greek Jewish Texts from the Cairo Genizah* (1996) is a work of crucial importance for the history of biblical exegesis. Of the 305 pages of texts published here, 225 are from biblical commentaries. At least some of these commentaries—including a commentary to Ezekiel and Minor Prophets composed by a Jew named Reuel which takes up almost 130 pages by itself—seem to be the work of Rabbanites living in the Byzantine Empire before Rashi. For most scholars, this is the first opportunity they have had to study this material or even to learn of its existence.

De Lange has made the presence of Greek words written in Hebrew letters his principal criterion for selecting the texts to be included in this book, and he has made the deciphering of these words one of his principal goals in editing the texts. To the extent that I can judge, he has accomplished this goal with great distinction.¹ That is not to say that his work is done. Further progress in deciphering these glosses will certainly be possible once their Hebrew context is better understood.² This is especially true with regard to Reuel's commentary, where most of the damaged Hebrew text can be read with a little effort once Reuel's style and goals are familiar.

In a lecture to the Twelfth World Congress of Jewish Studies in 1997, I attempted to show that Reuel's commentary and the "Scholia on the Pentateuch" have two features in common beyond the use of Greek glosses: sophistication in the area of text criticism and backwardness in the area of grammar.³ I claimed that both of these features may be attributed to the

---

¹ For an independent attempt to decipher some of Reuel's glosses, see C. Aslanoff, "Les gloses judéo-helléniques du *Commentaire de Re'uel sur Ezéchiél* découvert à la geniza du Caire," *REJ* 157 (1998) 7–45. Aslanoff's transcription of the glosses is often less accurate than de Lange's, and this has compelled him to rely heavily on emendation, even in places where the text can be read the way he wishes without emendation. Nevertheless, some of his suggestions are worthy of consideration; see below. [A review of de Lange's work by Shaye Cohen appears below on pp. 182–184 of this issue of *JQR*.—ed.]

² With the help and encouragement of L. Feldman and de Lange himself, I have tried to use the context to elucidate a small number of Greek glosses, below.

³ "The Byzantine Commentary to Ezekiel and Minor Prophets and its Place in the History of Biblical Exegesis," Plenary Session of the Twelfth World Congress of Jewish Studies, Jerusalem, July 31, 1997. (Henceforth: "Byzantine Commentary.") I am currently revising and expanding this lecture for publication.

isolation of most Byzantine Rabbanites from Islamic civilization. I concluded that we are now justified in speaking of a Byzantine school of exegesis alongside of the established schools that have occupied surveys of medieval exegesis in the past: the Andalusian school, the Northern French school, etc. I hinted that this new school will prove to be the “missing link” between the late-antique exegesis of Palestine and the medieval exegesis of Italy, Germany, and France. The study of this new school, made possible by de Lange’s careful transcriptions and excellent photographs, will inevitably expand our horizons, giving us a better appreciation of the others.

The overwhelming majority of the notes given below concern the Jerusalem fragment (JNUL 4° 577.7/1) of Reuel’s commentary to Ezekiel and Minor Prophets; notes on other fragments of that text and other texts are random observations.

I studied the text of the Jerusalem fragment in 1995 over a period of several months⁴ from a number of sources: the restored original viewed in ultra-violet light,⁵ photographs prepared from the excellent JNUL (pre-restoration) microfilm,⁶ ultra-violet photographs prepared by the Israeli National Police Department,⁷ I. Ta-Shma’s preliminary transcription of the recto and part of the verso,⁸ and an anonymous transcription (only the clearest words in each line) which survived the Holocaust.⁹ I have re-examined the photographs in the light of de Lange’s publication, which has helped me to improve my own readings.

In the notes that follow I have used an arrow to separate de Lange’s text from my readings or translations. In his transcription of the Hebrew, I have substituted braces { } for lines through the letters, and I have completely omitted the circles over the letters whose reading is uncertain. (In giving my own readings, I indicate uncertainty by means of half-brackets [‘ ’]). I have also moved superlinear additions of the scribe to their proper place in the line, enclosed by angle brackets < >.

---

⁴The first results of my study were reported on March 13, 1995 in a lecture to the Academy of the Hebrew Language, בחינות לשון בפירוש ליהודקאל ולתרי-עשר שבמגילות, העברית מבינטין *Lešonenu* 59 (1995–96) 39–56. (Henceforth: “Beḥinot Lashon.”)

⁵I wish to thank the staff of the Manuscript Division of the Jewish National and University Library for the many courtesies extended to me in 1995.

⁶I am greatly indebted to the Academy of the Hebrew Language for underwriting the purchase of these photographs.

⁷I am very grateful to Dr. Joseph Almog and Avi Abulafia of the Division of Criminal Identification for this kindness.

⁸My sincerest thanks to Prof. Ta-Shma for inviting me to join him in studying the commentary and for his extraordinarily generous help.

⁹The connection between the transcription and the fragment was discovered by Dr. S. Immanuel, and I am very grateful to him for calling it to my attention.

Pages 8–9

l. 9 “in due and appropriate form (?)” → “by means of an instrument that is valid for establishing a transaction”; see bBM 47a.

92–93

ll. 2–3r “and I sent to tell: my offence” → “and I sent to tell of: my degradation.”

94–95

ll. 1–2v “up to Zepho and Gatam and Kenaz and Timna was a concubine of Eliphaz, but it did not mention her” → “up to Zepho and Gatam and Kenaz and Timna. Eliphaz had a concubine, but it does not mention her name.” The commentary separates the first word of Gen 36:12 from what follows and joins it to the end of the preceding verse, leaving Eliphaz’s concubine nameless; cf. R. Kirchheim, *Ein Commentar zur Chronik aus dem 10ten Jahrhundert* (Frankfurt am Main, 1874), p. 6: ועכשיו תחכם בבניה וחשוב בני אליפז שכתב בתורה תימן; *Leqah Tov* (ed. Buber, 1:183) ויש מפרש ותמנע על פירוש לגרמיה כי הפרידו הכתוב וכתב: ¹⁰ ותמנע כי תמנע זכר הוא, וכן מפורש בד”ה ותמנע ועמלק. היתה פילגש. ולא זכר שמה וכן זה יאמר בני אליפז תימן אומר צפו וגעתם וקנו ותמנע. וחזר ואמר היתה: Ramban: פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק, ולא הזכיר שם הפילגש.

96–97

ll. 5–6r “so that they should not take the equivalent gold (pieces) for gold pieces” → “in case they (=the Egyptian grain merchants) take two gold pieces for what is worth one.” Cf. *Leqah Tov*: שמא הוקיר השער ומה שהייתה קונים בתחלה בסלע עתה אתם קונים בשמים.

102–103

ll. 15r–1v “and I know that you and your servants will not yet fear: so long as the plague has not yet passed” → “and I know that you and your servants fear the Lord (only) so long as the plague has not yet passed.”

110–111

l. 14r “certainly” → “(is this to be taken) literally?”

l. 2v “if the owner of the goring ox says, Do not put it, the ox, to death, grant me its ransom.” Either

¹⁰ Buber (n. 1) identifies this interpretation with that of Rashbam, but according to the latter, the name of Eliphaz’s concubine is given.

II. 29–30 והקיץ אליך הנה באה → והקיץ אליך [ ] צה באה

I. 33 יחוגו וינועו מיכן וכאן] → (י) גו וינועו מיכ(י) ( ) cf. Ps 107:27 and p. 171, l. 35 נע כאן וכאן

170–171

II. 36–37 [ ] ( ) א( ) → האויב אשר הוא טובל את [המטה] “the enemy who carries [the rod].”

II. 40–41 מט[ה] רשע. מט[ה] שהם טובלים → למטה רשע. וי( ) שהם טובלים מטה רשע מטה רשע

I. 42 וינ(י)חחו → מנחתו

II. 42–43 כי חרון שלקיב[הי] [י]צא בהם → כי חרון של( ) ( ) א( ) בהם

I. 56 “solely so as” → “a fortiori”; cf. pp. 194–195, l. 273.¹²

172–173

I. 62a כמו שיאמרו “like τῶν αὐτῶν” → “as they say”; what follows is presumably a popular expression.

174–175

I. 78 מושב “a site” → “situated.” The insertion of שם between מושב and סמל and the paraphrase with מושם shows that Reuel takes this word as a *huf^cal* passive participle.¹³

II. 83–84a (תונות ומשובצים) אבנים כי היו עושים אבנים; footnote: כמו אבן משכית כי היו עושים אלי נכר → “unexplained” → “unexplained” (תבנית רמש ובהמה); cf. 8:10 תבנית רמש ובהמה. These misreadings prevented de Lange from seeing that גְּרָמְיִשִׁי אֶבְטוֹ must mean “his drawing.”¹⁴ This is one of the most common interpretations of משכית among the medieval exegetes, and appears already in Pseudo-Jonathan to Lev 26:1.

I. 91 הומיר “the might” → הומורי “the rod.”

176–177

I. 92 בשביל הרוח שלהם שהם שולחים “on account of their wind that they emit” → “referring to their wind that they expelled.” As de Lange recognizes elsewhere, Reuel uses בשביל very frequently in the sense of “about, with reference to,” a usage attested already in QohR 1 ושאל בשבילם and in the writings of the Geonim. The phrase היו שולחים is repeated below.

¹² See “Beḥinot Lashon,” p. 42.

¹³ For further discussion, see “Byzantine Commentary.”

¹⁴ Cf. Aslanoff, pp. 12–13 σαμμηξ αὐτῶν “sa peinture.”

1. 93 {ה}רוחם or {ו}רוחם; footnote: “רוחם. אל אפס. כלן [( ) היו שולחים {ו}רוחם → The first letter of הרוחם has a line through it. Reuel’s occasional ungrammatical use of the Hebrew definite article seems to be the result of Greek influence.

11. 97–98 כלי מפצו כמו שתא[מר] → כלי מפצו כמו שתא[ ] מפץ ( ) לי כלי מלחמה. מפץ [אתה] לי כלי מלחמה (ירמי נא כ).

1. 104 ובא וירד: על מפתן הבית → ובא ו ( ) על מפתן הבית.

1. 105 כשישב במפתן הבית → כשישבת במפתן הבית

178–179

1. 113 “this is a good description of them, as they were and as he described them above”; footnote: “‘This is a good description of them’: literally, ‘from here he teaches (us about) them well how they were.’” → “‘from here he (the editor) learned well what they were like and (accordingly) described them above (in chapter 1).”¹⁵

1. 117 לאופי לא לחיות → לארבי לא לחיות

180–181

1. 124 בעמדם יעמדו = בעמי יעי → באמן

182–183

11. 148–149 “that they are a rebellious house: ὄπως they are a rebellious house”; footnote: “ὄπως: ‘how’” → “because they are a rebellious house: ὄπως they are a rebellious house.” Neither de Lange’s photograph nor mine shows any letter after אופי at the end of the line. The only meaning for אופי = ὄπως that seems to fit all of the contexts in which it appears (cf. my discussion of pp. 222–223, 11. 17, 19; p. 245, 11. 238–239; pp. 278–279, 11. 129–130) is “because,” a meaning attested in the classical period but unknown later.¹⁷ If that is the meaning here, Reuel’s point is that in 12:34 does not mean “that they are a rebellious house,” and that it is not the object of יראו. It means “because they are a rebellious house,” like in 12:2.

188–189

1. 204 “the deeper meaning” → “the interpretation.”¹⁸

1. 226 וילך בנחת → וילך בנחת; cf. p. 225, 1. 43.

¹⁵ This corrects my reading in “Beḥinot Lashon,” p. 54.

¹⁶ For the expression בטר, see “Beḥinot Lashon,” pp. 48–50. For the biblical editor, see *ibid.*, pp. 51–54 and “Byzantine Commentary.”

¹⁷ I am indebted to John Duffy for the latter point.

¹⁸ See “Beḥinot Lashon,” pp. 43–47.

190–191

l. 239 כסתותיכנה סְקוּפְתֵינִיָּא אִישׁוֹן “your cushions: σακκαπάθνια ἴσον”; footnote: “σακκαπάθνια are large bags . . . ἴσον: ‘equals.’” The rendering “cushions” for כסתות goes back to the Septuagint, but it is misleading to use it for Reuel’s lemma, since Reuel (like Joseph Kara) rejects that interpretation in favor of “bags.” It should be added that Reuel’s interpretation is quite plausible. Mishnaic usage shows clearly that, although כסתות were normally filled with soft material and used as cushions or insulators, a כסת without stuffing was still a כסת. Indeed, Kara’s gloss of כסת with כיס suggests that the former is nothing other than the feminine form of the latter, with contraction of the long vowel in a closed syllable as in מזכיר ~ מזכרת. As for אִישׁוֹן, one would expect it to be a rendering of the suffixed pronoun of כסתותיכנה, since Reuel does not ignore such pronouns in his glosses.¹⁹

l. 241 פרח וטאס. → פרח וטאס, a phrase borrowed from LevR 3.4 (ed. M. Margulies p. 64, l. 3) העוף הזה פרח וטס בכל העולם.

192–193

l. 262 בשעה קלה מת ונחטף מן העוי. → בשעה קלה מת ונחטף מן העוי.

194–195

ll. 269–270 הכהן [ונתרו] הכהן “the (second) *like* is used as in the expression *like the people like the priest* (Isa 24:2, Hos 4:9) and its interpretation is “the priest” → “*h-* and *k-* are used (interchangeably) as in the expression *like people, like priest*, whose interpretation is ‘like the people is the priest’”; cf. R. Schröter, דונש הלוי בן לברט, ספר תשובות דונש הלוי בן לברט, . . . נהיתה הכף מקום הא. וכהנה כפין: §34: 11 (Breslau, 1866), p. 11 על רבי סעדיה גאון הרבה חילוף הִיָּין: כמו כגר כאזרח. כלומר הגר כאזרח. . . . וכן והיה כעם ככהן העם ככהן.

198–199

l. 301 עת דדים שימון[ש] → “. . . מִטְמַטֵּס: “the time of loving: עת דדים שימון ( )” “the time of loving: intercou[rse]”; cf. l. 302 בשימוש .

l. 302 בשימוש . . . with you in intercourse” → “for him to come into contact with you in intercourse.” ליגע is presumably the Mishnaic Hebrew infinitive of נגע “touch” rather than the infinitive of יגע “become weary.”

212–213

l. 87 ( ) ;נימנימוני; footnote: “אֲזַיִךְ וְאַ מְטַמְטֵמֵם . . . : ‘so that you may recall’. Cf. Symmachus δὲ τὸ μνησθῆναι → בכף [ ] אֲזַיִךְ וְאַ מְטַמְטֵמֵם [ ] אֲזַיִךְ וְאַ מְטַמְטֵמֵם [ ]”

¹⁹ Cf. Aslanoff, pp. 20–21 אישון = ἔσῶν “your.”

I. 53 מתיראים → מתיראים

I. 56 ( ) [( )] ב לנבוכדני בעת אידם ( ) לנבוכדני בעת אידם לישי

II. 59–59a (ד"א לבעת עוון אידם) בעת שהיה העוון → בעת שהיה העוון שלהקץ לישי שלקץ לישי

II. 64–65 לא תשבנה כמ[ו] לא תשבנה. → לא תשבנה ( ) לא תשבנה. The point above the line should be printed as a *holam*.

I. 65 ואת שתי הארצי → ואת שתי ארצי

228–229

I. 66a יען אומרך → כדרך אמרך

I. 72 שתמית → שהמית

I. 72 האר[ץ] → זאת

I. 75 דלתי וברי [ ] ; ובבריה ובדלתיים. → ובבריה ובקלעים. cf. I. 76

II. 77–78 כ[צ]אן קדשי כצאן ירושי אשי ( ) [ו במועי מביאים כמו] [ו רבים עד אין מספר 77–78 “like the holy flock, like the flock of Jerusalem as they gathered on festive occasions, innumerably many” → כ[צ]אן קדשי כצאן ירושי אשי היו כל ישי מביאים → “like the sacrificial sheep of Jerusalem which all Israel would bring during her festivals, (and) which were innumerably many.”

I. 81 ומעתה → שעתה

I. 83 תכתוב → תכרות

I. 84 והדבק → וקרב

II. 84–85 ( ) חטים (wheat); cf. lines 51f.” → וכרתי להם ברות שאהיה נותן להם שלום. חטים (wheat); cf. lines 51f.” → וכרתי להם ברות שאהיה נותן להם חטים שלום. The *fet* of חטים seems to be written over another letter and the following *yod* is longer than usual, but relatively speaking the word is quite legible.

I. 85 ונתתי אותם את בריתי → ונתתים את בריתי; cf. p. 227, I. 53

230–231

II. 87–88a והיה משכני עליהם לעת ( ) אלא השבעתי שאהיה שוכן בתוכם (כאשר 87–88a והיה משכני עליהם. לעתיד. ולא הבינן שראה יחזקאל' → ( ) שכנתי ( ) לעת ( ) והיה משכני עליהם. אלא השכינתי שאהיה שוכן בתוכם (כאשר [ ] שכנתי בקרב בני ישי') לעתיד בוודי The term משכן here does not refer to a building but to the Shekhinah, which will literally (בוודי) dwell in their midst. For the ungrammatical use of the definite article in השכינתי, see the discussion of pp. 176–177, I. 93 והרוחם, above.

- I. 89 רישון לישי → ( ) שון לי ( )
 II. 89–90 דאי מקדש להיות קדושים בלא טומאה. פנ[יד] → ודיאי מקדש להיות שיר ולא
 I. 92 ושובבתיך מדעת[ך] → ושובב ( ) מדע
 I. 97 שתבוא בירושי [והיית לה]ם לישי. למשמר. → שתיביא ( ) [ ] לישי. למשמר.
 II. 97–98 שא[תה] יושב בחוץ לעיר במצור. → ש [ ] יושב בחוץ לעיר ב ( )
 I. 99 במצור → ( ) עיר
 I. 99 מימי רבי מימי הרב[ת] → מימי רבי מימי ( ) [ ]

232–233

- I. 108 א. [א]תה הוא. → ( ) א.
 I. 108 רעש גדי ע[ל] → רעש גדול [על]
 II. 109–110 אם לא. אינה או ביום ההוא יהיה רעי גדי שלאוי ( ) ה. כלומי אין יהיה
 אם לא. אינה או ביום ההוא יהיה רעי גדי על אדי ישי¹ בתימ'ה. כלומי הין → רעש גדול.
 “Will there not be a great tumult on the soil of Israel?!”—in astonishment. I.e., there *will* be a great tumult.” Reuel uses הן “yes” as an asseverative particle (much like Modern Hebrew כן), following בתימה כלומי;
 cf. p. 245, II. 238–239 and p. 285, I. 44, discussed below. The opposite, בתימה כלומי/לא, is attested in p. 141, I. 6v and p. 193, II. 251, 260.
 I. 112 אז כש[אכ]רית את [גו]ג I. 116; אז כשיבוא → או כשיבוא
 II. 116–117 קדוש ישי. אופול'מרקיש לישי. → קדוש ישי. אופול'מרקיש ( ) באה
 [הנה] באה
 II. 120–21 ויבשילו את מאכליהם → ויבשילו את מאכליהם ( ) יליהם ( )
 תבשיליהם וכל דבר שי שנים
 II. 121–122 ולא יחטי מן יעיני [ולא] יבערו בהם אש. → ולא יחטי מ ( ) יבערו להם אש.
 II. 122–123 והיה להם לישי זה הדבר שיהיו → והיה להם לישי ( ) הדבר שיהיו
 cf. p. 241, I. 204. יהיה להם זה הדבר שיהיו

234–235

- I. 128 כלומי [מק]ברים יהיו → כלומי [ ] ברים יהיו
 I. 129 [יד]בר דברים → ( ) ברים
 II. 129–130 בשביל אנשי תמי אמי [מ]קברים את → בשביל א [ ] את העברים
 העברים
 II. 130–131 וטהרו האי מן I. 138; כדי לטהר 'מחללים' הארץ → כי [ ] ( )
 החללים
 I. 131 כדי למצוא חללים על כי → כדי למצוא ( )
 I. 135 ומאשר יקבצו [ ] → ומאשר יק ( )
 II. 142–143 שיתנו לי → שיתנו לי קדושה הגוים ( ) קבצתים ( ) [ ] כנוס.
 קדושה הגוים [על כי] קבצתים [וכ]נסתים כמו [ל]ך כנוס (אסתר ד טו).

II. 178–179; footnote: ותעד נזי וחלי. כְּנָדְרָא. והליכי יפתר לבדו שתאמי והליכתם. 178–179; footnote: “I am at a loss to understand this comment.” → ותעד נזי וחלי. כְּנָדְרָא. והליתי → Cf. אפטר כמ'ו שתאמי וחלי כתם (משי כהיב) Mastaura, p. 3, l. 14. The scribe may have originally written something other than כמ'ו.

I. 179 ( ) משם. מאשר שממתי והח'רבתי → משם. מאשר שממתי וה ( )

I. 181 [כא]ש[ר] היתה עושה אותם בימי נעוריה → ( ) היתה עושה אותם בימי נעוריה

I. 182 והיה ביום → והיה ביום ההי. מאשר אתן ( ) ה והעמה ( ) . או תקראי והיה ביום. ההי. כאשר אתן [ל]ה כ[ר]מ'ה והעמק [עכנ]ר. או תקראי first wrote מאשר (cf. three lines above) and then attempted (none too successfully) to correct it to כאשר.

I. 188 לא יזכרו הבעלי עוד בפיה [שלישי] → לא יזכרו הבעלי עוד. ( )

II. 189–190 → שתהיי לי לעוי לאשה. ( ) אוציא את הע ( ) ואענה אותה בשמי שתהיי לי לעוי. אענה את [ה]שמי. אוציא את העננים ואענה אותם בשמי

240–241

I. 191 ומיד ת(ו)צ(י)א הארץ חטי[ם] → ומיד ת(ו)צ(י)א הארץ ( ) וכל דבר. וע[נבים] וכל דבר. In the continuation, Reuel refers to the חטי[ם] as וכל דבר. התירוש ע[נבים] to the

I. 192 ( ) טופלֶטֶן; יענו את ( ) טופלֶטֶן. footnote: “τὸ παλάτιν: ‘the palace’. Meaning unclear.” → יענו את בית יזרעי טופלֶטֶן. Greek τὸ παλάτιν is a gloss of the Hebrew insertion Reuel, “Jezreel” is a metonym for “the royal palace in Jezreel.”

II. 192–193 ( ) אשישי ענבי כמו איש [בשביל עבודה: ( ) ה ( ) אשישי ענב] “flagons of wine: cf. . . . for ?service. . . . flagons of wine” → [או] אשישי ענבי כמו איש. Or else, it says “Men of grapes: cf. איש. Or else, it says referring to idolatry.”

II. 193–194 ( ) לאשה (זאת) אשר לקחתי ( ) נתתי לה ולקחתי לי לאשה. 193–194 ( ) לאשה (זאת) אשר לקחתי כמה דבר[ים] נתתי לה ולקחתי לי → בחמשה עשי כסף. לאשה. בחמשה עשי כסף.

II. 198–199 ( ) את שמרון שש לחזקיה → כשע(ל)ה אשור שש לחזקיה ( ) את שמרון שש לחזקיה ו'לקח/ולכד' את שמרון

11. 201–202 ( ) אמי כי ימים רבים. רבים. אמי כי ימים רבים.

II. 202–203 ( ) אשור בירוש' לתופשה → יבוא אשור בירוש' לתופשה ויפ[ן] שם. ויפ[ן] ויל[ן] שם.

I. 209 ( ) ויקלל ויאלה. also possible: ויקלל ויאמי.

I. 211 ( ) ויאיש → וכחש. והאיש הגונב אותו ( ) ולא ידבר כי אני גנבתיהו. הגונב אותו ישמע וכחש ולא ידבר כי אני גנבתיהו.

1. 212 לעשות; also possible: לעשותן.

242–243

I. 213 [ל]עשות מיתת אחר. → [ל]עשות מיתה אחר.

1. 214a בחיות ובעופות ובדגי הים → בחייה ובעוף הש' ובדגי הים

1. 214 ויוכרתו וגם כולם עם האדם. → ויוכרתו וגם כולם יוסי האדם.

II. 220–221 אתה כהן ועושה → אתה כהן ועשית עוונות ואני אם אהיה ( )
עוונות ואני אם אהיה עושה[ה] אלה

1. 223a “the two (of them)” השנים → ( ) נים

1. 223 יושב איש → יושב אותה

1. 224 כי (ה)כל ילכו בגולה. → כי כל ילכו בגולה.

11. 225–226 כי אתה כהן הדעת [ ] ( ) ( ) ולהיות ( ) לישי המצוות
כי אתה כהן הדעת [מאי להיות] יודע אותו ולהיות מורה לישי כמצוותי → ואמאסך ( )
מאס'ת'. ופקי על

1. 228 הוא גדול מכל ישי → ( ) כל ישי

1. 228 ופקי על הכה[נ]ים → ופקי על הכהן

1. 231 בסחורתם → בסחוריהם

244–245

I. 235 בעצו ישי בתרפים → בעצו ישי בת ( )

I. 236 למה בעצו ישי כי רוח → למה. כי ( ) גוים. כי רוח דעת זניי שיש להם התי אותם
דעת (ז)נוני שיש להם התי אותם וזי מתי א[ל]

II. 238–239 לא אפקוד → לא אפקוד עליהן כי ( ) [ ] ( ) כן כי ( ) כלומי' ( )
עליהן כי ת(ז)ני אופו תזני[נה] [כי ת]נאפי אופו תנאפי. כן. כי ח'ף' היא. 'לא אפקי'
εποου they fornicate, כי תזנינה “I shall not punish them”
εποου they commit adultery. Is it (really) so? Is she blameless? ‘Shall I not punish?!’—in astonishment. I.e., I shall punish.” Reuel uses the “yes” as an asseverative particle, following כלומי' בתימה; cf. pp. 232–233, II. 109–110 and p. 285, I. 44, discussed above and below. For the meaning of Greek אופו = εποου, see the discussion of pp. 182–183, II. 148–149, above.

I. 242 עמי ישי → עמי ישי, apparently a scribal error for עמי ישי, Israel”; cf. I. 244 עמי אפי.

1. 243 מיי → ביי

II. 243–244 באלים אחרים ( ) (ביא אל אפי עמי אפי אל תקח את ( ) עמך להיות
באלים אחר. א'מי' הנביא אל אפי עמי אפי אל תקח את 'יהודה' → חוטא גם הוא כמ) ( )
עמך להיות חוטא גם הוא כמוך. The phrase עמי אפי appears to be a scribal error for עמי אפי “my people, Ephraim”; cf. I. 242 עמי ישי.

1. 245 וזובחים בהם → ו( ) חים ב( )

I. 246 [וב] שביל מה אני אומי' לכם כן → [וב] שביל מה אני אומי' לכם שלא תבואו בגלגל. שלא תבואו בגלגל.

I. 251 כי היו (שותים) ושוכרים → כי היו (שותים) ו( )ים

I. 252 ואהבו הענבים → ואהבו ה( )

II. 252–254 מגיניה הם ידיה ( ) כמגיניים כמו שהיא מ( ) ומ( ) הגוף שלאדם מגיניה הם ידיה שהם כמגיניים כמו → שלא ( ) ( ) גם הידים שלאדם שומרים את גופו שה'וא מגונין' ומכסה הגוף שלאדם שלא 'יוכה' מן 'חרב' ('אויבו') כ[ד] גם הידים שלאדם שומרים את גופו.

I. 256 כדי שיקחנה הרוח → כדי ש( )נה הרוח

II. 257–258 ובשביל לשחוט → ובשביל לשחוט אנשים. שט( ) ( ) טו( ) שטים 'פנ' [ו מ] 'ן' הדרך אשר הכל עוברים בה והלכו ונטמנו

II. 259–260 שיקומו עליו 'ויהרגוהו' → שיקומו עליו וי( )

246–247

II. 263–264 התחלתם [ל]זנות ממני → התחלתי ( ) ממנו

I. 268 באותם השנים ה[שנים] [ ] [ ] 'ת'ב'נו → ( ) . השנים הש( ) תרנו למעלה 268. Very uncertain. למי'ע'לה

II. 272–273 עשוק אפי → עשוק אפי מיי כי עשק אותו יי ואני מביא גש( ) ( ) מיי כי ע[ו]שק אותו יי ואינו מביא גש על ארצו

II. 274–275 “And Judah his wound, which a man shall inflict . . . all” → יהוה את מזו אשר יזור איש אותה ( ) א שחין כולם “And Judah his sore which a man squeezes and removes pus (lit. inflammation) like water.” [ו] יוציא שחין כמים

II. 275–276 ואמי במשל חליו מזורו → ואמי במשל. וילך [אל א]שור

258–259

I. 72 “cf. . . .” → “cf. press down a bow of bronze” (Ps 18:35).

260–261

I. 83 [בנוקדים ב]רועים. → ( ) רועים.

II. 83–84 היה וגם [הוא ר]עה. → היה וגם [ ]עה.

I. 84 כמו ה[יה] נוקד. → כמו ה[ ] נוקד.

II. 84–85 בשעה שיצא → בשעה שיצאו הצאן ימד [ ] אותו. כל אחד ואחד במטה. [ארי על] הצאן יכו ר'ע' [י]ן אותו. כל אחד ואחד במטה.

262–263

I. 128 מטה → “it has four legs and four eyes” . . . ( ) “די רגלים יש בה ודי עינים” “a bed has four legs and four boards (rails).”

272–273

l. 69 ממוקמו. שהיה שם. → “from his place, which is a name” → “from his place, in which he was (located)”; cf. Rashi to Ps 37:10 מקום שהיה שם “the place, in which he was (located),” etc., etc. The phrase יד ושם, rendered אחר יד ושם by Targum Jonathan, is cited only to prove that יד can mean place. Sifre Deut 257 (ed. L. Finkelstein, p. 281, ll. 6–7) cites other, less misleading, prooftexts: אין יד אלא מקום שנאמר הנה מציב לו יד ואומר איש על-ידו לדגליהם.

278–279

ll. 129–130 הוא רזי הכרית את כל אלי הארץ. [אופו. הוא רזי הכרית את כל אלי הארץ. . . . טסו, he will make thin, destroy, all the gods of the earth” → “because he is lean, he consumed [all the gods of the earth]: ὀπτος he is lean, he destroyed all the gods of the earth.” For the meaning of Greek אופו = ὀπτος, see the discussion of pp. 182–183, ll. 148–149, above.

280–281

l. 153 footnote: “The Hebrew verb, נצד, is not found elsewhere in the Bible.” → “The Hebrew verb, נצדה (root צדי), is not found elsewhere in the Bible.”

284–285

l. 44 בתימה כלומי היו → בתימה כלומי היו. Reuel uses הן “yes” as an asseverative particle, following בתימה כלומי; cf. pp. 232–233, ll. 109–110 and p. 245, ll. 238–239.

286–287

l. 83 כולם → כולס

288–289

l. 85 על החטאה הזאת שעשיתי → על ה( )אה הזאת שעשיתי והי( ) [החכמים והרג[תי] החכמים

l. 87 יו'הלך והתחיל לבנות → וה( )ל( )ות